

مروری بر مرجع‌شناسی عمومی (منابع لاتین)

علیرضا اسفندیاری مقدم

عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

محورهای اصلی کتاب

این کتاب در هفت فصل به شرح زیر، تألیف شده است:

۱. کلیات مرجع (تعریف، منابع مرجع، خدمات مرجع، فرآیند مرجع، سؤال مرجع، مصاحبه مرجع، کتابدار مرجع، مرجع الکترونیکی، ارزیابی منابع مرجع و آشنایی با چند اصطلاح مرتبط). همچنین، در این فصل، چند منبع درباره راهنمای منابع مرجع معرفی شده است؛
 ۲. واژه‌نامه‌ها (تعریف، تاریخچه، انواع اعم از عمومی، مفصل، مختصر، فرهنگ‌های مدرسه‌ای [کودکان]، تاریخی، دوزبانه، موضوعی، تخصصی، اختصارات، مترادف و متضاد، عامیانه، گویش‌ها و لهجه‌ها و نظایر آنها). افزون بر آن، به مهم‌ترین معیارهای ارزیابی واژه‌نامه‌ها اشاره شده است؛

۳. دایرة المعارف‌ها (تعریف، تاریخچه، اهداف، انواع و تفاوت دایرة المعارف‌های قدیم و جدید). در این فصل، چند دایرة المعارف مهم از جمله بریتانیکا، امریکانا، بروکهاوس، لاروس، ورلدبوک، چایلدکرافت و نظایر آنها معرفی و معیارهای ارزیابی دایرة المعارف‌ها بررسی شده است؛

۴. کتاب‌شناسی‌ها (تعریف، تاریخچه، انواع اعم از جهانی، ملی، جاری، عمومی و ...، فهرست، فهرستگان، نمایه‌نامه و چکیده‌نامه). همچنین، چند کتاب‌شناسی همانند NUC^۱، BIP^۲، CBI^۳ و جز آن در این فصل معرفی شده‌اند.

۵. زندگینامه‌ها (تعریف، تاریخچه، هدف و دامنه، انواع، منابع اطلاع زندگینامه‌ای و ارزیابی زندگینامه‌ها). همانند فصل‌های دیگر، چند زندگینامه مثل Current Biography، International Who's Who در این فصل معرفی شده‌اند. علاوه بر آن به تفاوت میان سرگذشتنامه و زندگینامه اشاره شده است؛

۶. منابع جغرافیایی (تعریف، تاریخچه، انواع اعم از جابانه‌ها، راهنماها، نقشه‌ها، و ارزیابی). در پایان این فصل، چند منبع مهم جغرافیایی مثل اطلس جهانی تایمز، فرهنگ نوین جغرافیایی وبستر و منابع دیگر معرفی و بررسی شده‌اند؛

۷. منابع ارجاع آماده (تعریف، انواع مثل دستنامه‌ها، دستورنامه‌ها، سالنامه‌ها و ...، اهداف سالنامه‌ها و سالنامه‌ها، نشان‌نامه‌ها^۴ و ...). همچنین، به انواع نشان‌نامه‌ها از جمله محلی، دولتی، سازمانی، حرفه‌ای، تجاری و بازرگانی، و ارزیابی آنها پرداخته شده است. در پایان این فصل، چند سالنامه و راهنما معرفی شده‌اند.

پایان بخش کتاب سه پیوست است که مرکز آموزش مفلین هفتون^۵، واژه‌نامه‌های اینترنتی و فهرستگان جهان (او. سی. ال. سی^۶) در آنها معرفی شده‌اند.

خیشوند، علی. مروری بر مرجع‌شناسی عمومی (منابع لاتین). ویراسته زهره میرحسینی. تهران: صنم، ۱۳۸۵، ۱۸۰ص، وزیری، شابک: ۹۶۴-۷۱۷۹-۶۰-X

مقدمه

اهمیت منابع مرجع در فرآیند اطلاع‌رسانی بر کسی، به‌ویژه کتابداران، پوشیده نیست. بنابراین آشنایی با انواع این منابع اعم از فارسی و لاتین به‌مثابه «کلید در گنج حکیم» خواهد بود. با توجه به اینکه مهارت‌های اطلاع‌یابی در حرفه کتابداری، جایگاه رفیعی دارند و منابع مرجع یکی از کانال‌های اطلاع‌یابی به‌شمار می‌روند، آشنایی با این مهارت‌ها، به‌ویژه برای دانشجویان و کارکنان نوپای کتابداری و اطلاع‌رسانی، ضروری است. در برنامه آموزش رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، مجموعه‌ای از دروس به مواد و خدمات مرجع اختصاص دارد. در این مجموعه، ویژگی‌های نظری و ساختاری انواع منابع مرجع؛ فهرست و مشخصات منابع مرجع؛ و فرآیند پرسش‌کاوی و پاسخ‌یابی از منابع مرجع مورد نظر هستند. در این میان، درس «مرجع‌شناسی عمومی (لاتین)» با هدف آشنایی با منابع مرجع پایه در زبان انگلیسی و برخی منابع مهم در زبان‌های فرانسه و آلمانی و ایجاد مهارت لازم در استفاده از آنها جایگاه ویژه‌ای دارد. از این رو، این اثر با دو هدف به طبع رسیده است: پرکردن خلأ اثری که برای درس مرجع‌شناسی عمومی لاتین نوشته شده باشد؛ و آشنایی دانشجویان این درس با مباحثی چون کلیات (مبانی مرجع)، ویژگی‌ها، روش تدوین، طبقه‌بندی و انواع مراجع لاتین.

برخی ملاحظات

الف) فنی و نگارشی

- برخی اشتباهات تایپی مثل Encyclopedia و Cyclopedia (ص ۵۹)، Prospective (ص ۹۷)، Dialogue و Pronunciation (ص ۱۶۴) در کتاب به چشم می‌خورد که با توجه به آموزشی بودن اثر بهتر است در چاپ بعدی اصلاح شود؛

- نکته دیگر اینکه تمام صفحات اعم از چپ و راست، دارای یک سرصفحه^۷ واحدند، که روش متداولی نیست؛

- تورفتگی ابتدای بندها، جز مواردی، رعایت نشده است؛

- نحوه شماره‌گذاری برخی پی‌نوشت‌ها مثل صفحه ۱۱۵ با

صفحات دیگر همخوان نیست و گاهی همراه‌کننده است.

- کتاب فونت و قلم نسبتاً خسته‌کننده و نامناسبی دارد. با نگاهی

به برخی صفحات از جمله ۵۰، ۶۶-۶۷، ۱۲۳-۱۳۱ خواننده با سطرهای پررنگ و کم‌رنگ بسیاری روبه‌رو می‌شود؛

- معادل فارسی برخی از واژگان لاتین گاهی ذکر شده و

گاهی ذکر نشده است؛ برای مثال، در صفحه ۳۹، «واژه‌نامه میراث

آمریکایی» برای معادل «American Heritage Dictionary» آمده

است، درحالی‌که برخی منابع همچون «My First Dictionary»

(ص ۴۱) معادل فارسی ندارند. موارد دیگری از این دست در صفحات

۳۷-۳۸، ۴۲-۴۳، ۴۵، ۷۸، ۱۰۴ به چشم می‌خورد؛

- فهرست مندرجات این درسنامه، بیشتر از اینکه راهنمای

دسترسی سریع به اطلاعات مندرج در صفحات موردنظر باشد،

گمراه‌کننده است. در این فهرست، صرفاً اشاره شده که مثلاً فصل

اول: «کلیات مرجع» ۱۳-۲۲؛ فصل دوم: «واژه‌نامه‌ها» ۲۳-۵۵،

درحالی‌که بهتر بود شماره صفحه تمام عنوان‌های فرعی که در زیر

عنوان اصلی آمده‌اند، ذکر می‌شد، تا دانشجویان به راحتی به اطلاعاتی

مرتبط با نیازهای اطلاعاتی خود را برسند.

ب) محتوایی

- با توجه به مقدمه که هدف کتاب را درسنامه و افزایش معلومات

بنیادی دانشجویان عنوان کرده است، می‌توان گفت که نویسنده در

رسیدن به این دو هدف موفق بوده است. زیرا با گنجاندن برخی

مفاهیم پایه و متداول مرجع و ذکر مثال‌های مرتبط، حق مطلب را

ادا کرده است؛

- توجه کافی به پی‌نوشت‌های مناسب، داشتن پیوست، واژه‌نامه

و نمایه از نقاط قوت کتاب است؛

- با توجه به اهمیت اینترنت که می‌توان از آن به‌مثابه فرامرجع^۸

یاد کرد، خلأ نپرداختن به این پدیده مؤثر در حرفه کتابداری و

دست‌کم، معرفی برخی منابع وب‌پایه لاتین، بسیار مشهود است؛

- با نظر به عدم توجه کافی به منابع الکترونیکی، برای مثال

یک بند درباره مرجع الکترونیکی و ذکر تفاوت‌های میان منابع چاپی

و الکترونیکی و اینکه برخی دایره المعارف‌ها با فرمت لوح فشرده

نیز وجود دارند و مباحث پراکنده‌ای از این دست، می‌توان اظهار کرد

پرکردن این شکاف، به روزآمدتر کردن، جامعیت و افزایش مخاطبان

اثر کمک شایانی می‌کند.

- در صفحه ۱۷، صرفاً به سه نظریه محافظه‌کارانه، میان‌رو و لیبرالی، اشاره شده است. درحالی‌که جایگاه بحث نظریات مرجع در این کتاب

اهمیت بسیاری دارد و به‌سادگی و سطحی نمی‌توان از کنار آن گذشت؛

- در فصل سوم (دایره المعارف‌ها)، پس از بررسی تاریخی

دایره المعارف‌ها به بحث دایره المعارف‌نویسی در عصر حاضر با سه

عنوان دایره المعارف‌های بزرگسالان، دایره المعارف‌های کودکان و

نوجوانان و دایره المعارف‌های الکترونیکی/رایانه‌ای، پرداخته شده، اما

بلافاصله در حدود یک صفحه به دایره المعارف‌نگاری در چین اشاره

می‌شود که بهتر بود این مطلب در بخش تاریخچه دایره المعارف‌ها

گنجانده می‌شد؛

- مؤلف در برخی موارد از واژه دایره المعارف‌نویسی و در پاره‌ای

موارد از واژه دایره المعارف‌نگاری استفاده کرده است.

- در فهرست منابع پایانی، ۷۶ منبع (۳۷ مورد فارسی و ۳۹ مورد

انگلیسی) درج شده است، اما وقتی متن کتاب بررسی شد، مشخص

شد که منابع هسته بکار رفته در نگارش این اثر چند کتاب انگشت‌شمار

همانند کتاب‌های ویلیام کتس، مرجع‌شناسی مرادی، مرجع‌شناسی

عمومی مه‌راد، مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک محسنی، یکی

دو اثر تألیفی و ترجمه‌ای دینانی، دانشنامه‌های ایرانی مقدسی و چند

اثر دیگر است. درحالی‌که چنین درسنامه‌ای که خود از آثار مرجع

محسوب می‌شود، چرا باید از منابع کمی استفاده کند، اما در انتها،

سیاهه بلندبالایی ذکر شود. شاید این ادعا مطرح شود که چنین نقدی

وارد نیست و از کجا معلوم که از سایر منابع فهرست شده، استفاده

نشده باشد؟ با نگاهی موشکافانه به متن اثر مشخص می‌شود که در

ارجاعات درون‌متنی بکار رفته و برخی پی‌نوشت‌های موجود، از منابع

معدودی استفاده شده است. نکته قابل توجه در این باره استفاده از

منابع معدود نیست، بلکه سیاهه بلندبالای به‌ظاهر نیمه‌واقعی است.

در مجموع، می‌توان گفت کتاب از این حیث که مباحث پراکنده

را منسجم و یکپارچه کرده، دارای حسن است، اما در واقع، متون

فارسی موجود و (معدودی انگلیسی) را سقف بشکافته و طرحی دیگر

و نه نو انداخته است که به‌نوبه خود، به میزان تقدیرپذیری آن می‌افزاید.

با وجود این، اگر بپذیریم که منابع مرجع، به‌منزله باب بخشی از دانش

مکتوب‌اند و آشنایی با این منابع، حکم کلید آن را دارد، منصفانه است

که گفته شود کتاب- که به‌عنوان درسنامه، یک منبع مرجع به‌شمار

می‌رود- از موفقیت نسبی برخوردار است و تا اندازه‌ای، به دو هدف

یادشده در بخش مقدمه این مقاله، جامعه عمل پوشانده است و اگر در

ویراست‌های بعدی، برخی کاستی‌ها رفع شود، کامل‌تر خواهد شد.

پی‌نوشت‌ها:

1. National Union Catalogue
2. Books in Print
3. Cumulative Book Index
4. Directories
5. Mifflin Houghton
6. Online Computer Library Center
7. Header
8. Meta-reference